

УРОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СИСТЕМІ КОМПЕТЕНТІСНОЇ ОСВІТИ

У березні 2014 року в Інституті педагогіки відбулося чергове засідання **круглого столу** на тему «Урок української мови у системі компетентнісної освіти».

Організатором цього заходу, що став уже традиційним, є лабораторія навчання української мови. Кожне засідання, за рішенням учасників, – це данина пам'яті члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора **Олександра Біляєва**.

У роботі круглого столу взяли участь доктори й кандидати педагогічних наук З. Бакум, Н. Голуб, Л. Мамчур, С. Караман, Т. Котик, О. Кучерук, І. Хом'як, Г. Шелехова, О. Караман, С. Омельчук, І. Кучеренко, В. Нищета, А. Ярмолюк, В. Новосьолова, Л. Варзацька, Н. Бондаренко, Г. Корицька, Ю. Романенко, Л. Овсієнко, О. Кулик та інші наукові співробітники, учителі експериментальних шкіл.

Мета заходу – обговорити різні аспекти сучасного уроку української мови в умовах компетентнісного навчання; узагальнити й оприлюднити результати досліджень лабораторії навчання української мови, упроваджувати їх у навчальний процес загальноосвітніх навчальних закладів України.

Учасники круглого столу обговорили низку аспектів заявленої проблеми.

1. Особливості сучасного уроку української мови:

– суть та ознаки реалізації завдань компетентнісного навчання;

– мотивація навчальної діяльності учнів на уроці;

– цілевизначення і мета уроку;

– організація навчальної діяльності учнів;

– рефлексія.

2. Структура сучасного уроку української мови.

3. Типи уроків.

4. Критерії ефективності уроку.

За підсумками проведеної роботи було ухвалено такі рекомендації:

1. Стратегія сучасного уроку виходить за межі трансляції знань. **Головне завдання уроку** – сприяти в розвитку здатності кожного учня усвідомлювати себе, своє життя і свою відповідальність за нього, у набутті життєвого досвіду.

2. Особливої ваги на уроці набувають такі чинники: навчальне співробітництво (учителя й учня, учня й учня, однієї групи учнів з іншою); диференційоване навчання; проектна діяльність; інтеграція ігрової й навчальної діяльності; групова робота; розгортання діалогів і полілогів; творчі й прогнозувальні завдання; передавання частини повноважень щодо контролю учням; формування потреби самоконтролю; створення емоційно комфортного середовища.

3. Відповідно до компетентнісного підходу важливо зосереджувати увагу на таких уміннях, що сприяють формуванню в учнів ключових ком-

петентностей: розв'язувати проблеми, набувати досвіду застосування знань, самостійно здобувати освіту й підвищувати власний освітній рівень; знаходити інформацію, критично мислити, обстоювати власну позицію; оцінювати предмети, явища, події, власні й чужі дії і вчинки; уміти співпрацювати в колективі; приймати рішення і брати на себе відповідальність за результат; організовувати свою роботу; пропонувати нові шляхи і способи розв'язання проблеми; виявляти стійкість перед невдачами і проблемами тощо.

4. Основною цінністю стає не засвоєння суми відомостей, а оволодіння такими знаннями й уміннями, що давали б змогу визначати свої цілі, приймати рішення і діяти в нетипових ситуаціях.

5. У центрі уваги вчителя на уроці має бути мотивація навчальної діяльності учнів і цілевизначення. Мотивація навчальної діяльності учнів нині сприймається як важлива передумова ефективного навчання. Мотивувати учнів потрібно не лише до вивчення української мови на уроках, а й до самостійної позакласної роботи й мовної самоосвіти протягом усього життя.

6. Функціонування уроку як цілісної системи завжди пов'язане з процесами цілетворення, цілевизначення, цілеспрямованості й цілереалізації. Відповідно до особливостей суб'єкт-суб'єктної взаємодії, основою для виділення співробітництва як виду взаємодії є наявність спільної цілі в учителя й учнів. Процедури поставлення і прийняття цілей у психології набули окремих назв. Процес поставлення цілей (у навчанні, професійній підготовці) називається **цілетворенням**. Процес формування внутрішніх цілей – **цілевизначенням**. **Цілеспрямованість** передбачає психологічне налаштування й високу організацію навчальної діяльності, спрямовану на досягнення цілей, а **цілереалізація** – наявність результату роботи.

7. Згідно з концепцією компетентнісного навчання принципово іншою стає позиція вчителя. Він перестає бути носієм об'єктивного знання. Основне завдання сучасного педагога – створити розвивальне середовище.

8. Формуванню ключових компетентностей учнів сприяє рефлексія, що дає змогу учневі й учителю усвідомити, чого навчилися, пригадати деталі свого досвіду, оцінити власний рівень розуміння й засвоєння навчального матеріалу, чітко спланувати реальні кроки для подальшого опрацювання, порівняти своє сприйняття з думками, поглядами, почуттями інших, скоригувати певні позиції.

9. До сталих структурних складників уроку (організація класу, перевірка домашнього завдання, підготовка до сприймання матеріалу; вивчення нового матеріалу, закріплення вивченого, завдання додому) додаються такі, як мотивація, контроль і втручання

в дії учнів, організація процесу пошуку й засвоєння учнями інформації, конструювання індивідуальної (групової) траєкторії навчальної діяльності учнів, різні види рефлексії тощо. Добір цих компонентів і місце їх у структурі уроку визначає вчитель.

10. Ключовими дієсловами і сполученнями слів у формулюванні триєдиної мети уроку української мови є такі: *навчити, повторити, забезпечити засвоєння, закріпити, поглибити, розширити знання, узагальнити, систематизувати* та ін. (**навчальна мета**); *формувати, розвивати, удосконалювати, оцінювати* та ін. (**розвивальна мета**); *виховувати, прищеплювати цінності, сприяти естетичному (морально-етичному) розвитку, підвести до розуміння, сприяти осмисленню, сприяти самовдосконаленню, формувати моральну культуру, формувати патріотичне ставлення, добитися усвідомлення* та ін. (**виховна мета**).

Визначаючи змістове наповнення мети конкретного уроку, слід послуговуватися державними вимогами до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, зазначеними в навчальній програмі. Ці вимоги містять: а) стрижневі дієслова, що відображають сутність основних умінь, які мають бути сформовані в учнів на уроці (зокрема, *усвідомлювати, розуміти, формулювати, інтерпретувати, знаходити, визначати, пояснювати, порівнювати, відрізняти, аргументувати, використовувати, аналізувати, замінювати, конструювати, редагувати, складати, будувати, створювати* тощо); б) предмет цих умінь (змістові характеристики).

11. Беручи до уваги той факт, що результативність навчальної діяльності учнів на уроці мови безпосередньо пов'язана з досягненням мети (навчальної, розвивальної та виховної), варто надавати перевагу класифікації уроків за дидактичною метою. Зокрема, до основних **типів уроку** зараховуємо такі: *урок засвоєння нових знань; урок формування практичних умінь і навичок; урок повторення; урок узагальнення й систематизації знань, умінь і навичок; урок контролю навчальних досягнень учнів; урок корекції знань, умінь і навичок учнів; урок мовленнєвого розвитку, або урок розвитку мовлення (формування комунікативних умінь)* та ін.

Водночас зауважимо, що *комбінованого уроку* як типу, який раніше часто зазначали вчителі, варто уникати. Його назва не відповідає ні змістовому, ні структурному перебігові сучасного уроку української мови за дидактичною метою. Потрібно також диференціювати як типи уроку, наприклад, урок навчального переказу або твору й уроки контрольного переказу або твору. Це пов'язано з тим, що переважна більшість учителів останній тип невмотивовано класифікує як уроки мовленнєвого розвитку. З огляду на те що методика проведення навчального переказу (твору) істотно відрізняється од методики проведення контрольного переказу (твору), то, наприклад, урок з теми «Навчальний докладний пе-

реказ тексту розповідного характеру» належить до уроків мовленнєвого розвитку, а урок з теми «Контрольний докладний переказ тексту розповідного характеру» є уроком контролю навчальних досягнень учнів. Останній з методичного погляду не може бути уроком мовленнєвого розвитку, адже на ньому вчитель не формує певні мовленнєво-комунікативні вміння, а лише контролює й визначає рівень сформованості цих умінь.

12. Якщо вчитель-словесник апробує, впроваджує або реалізує інноваційні методики навчання української мови (скажімо, особистісно зорієнтовану, компетентнісну, технологічну та інші), то, безперечно, типи уроків мають відповідати особливостям запровадженої системи навчання.

13. Потрібно розмежовувати методичні поняття **тип уроку** і **вид уроку**. Вид уроку зазначають тоді, коли урок проводять нетрадиційно. Тому ця рубрика в конспектах уроку і методичних посібниках не є обов'язковою. Видами уроку можуть бути: *урок-дослідження, урок-пошук, урок-комунікація, урок-презентація, урок-казка, урок-екскурсія, урок-дискусія, урок-лекція, тренінг-контроль* тощо. Наприклад, у розробці уроку української мови з теми «Розряди прислівників за значенням» (7-й клас) за традиційною методикою достатньо визначити лише його тип – «урок засвоєння нових знань». Проте коли урок за цією самою темою заплановано провести у формі ділової гри, то, крім типу («урок засвоєння нових знань»), потрібно вказати його вид («урок – ділова гра»).

14. Успіх уроку визначають (за Е. Йенсенем) три компоненти: зміст, стратегія навчання і стан учня.

15. Показниками ефективності уроку вважаємо свідому навчальну активність учнів, мотивованість навчальної діяльності; насиченість уроку; відповідність структури типові уроку; доцільність використання методів, прийомів, засобів; динаміку уроку; організацію самостійної роботи учнів, у тому числі «в умовах читального залу»; управління процесами уроку; доцільність домашнього завдання; наявність прийомів підвищення мотивації, стимулювання пізнавальної активності; об'єктивність виставлених оцінок; ділову атмосферу; відповідність цілей уроку і завдань змістові навчального матеріалу; новизну, проблемність і привабливість навчальної інформації; зв'язок матеріалу із практикою життя й досвідом учнів; вияв дисциплінованості, організованості й зацікавлення в навчальному предметі; навчальний, розвивальний і виховний ефекти уроку та інші.

Ніна ГОЛУБ,
завідувач лабораторії
навчання української мови
Інституту педагогіки НАПН України